

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΛΟΓΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ
1952

Ε.Υ.Δ. ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΛΟΓΙΑΣ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

κατέχωνται και από νόσους χρονίας, ή Δε αὐτῶν προαγγελία τοῦ θανάτου δηλητηριάζει τὴν ζωὴν καὶ ἡ ἀπὸ τῆς ἐνάτης συμφωνίας τοῦ Μπετόβεν προκύπτουσα συγκίνησις καὶ χαρὰ δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ στηρίξη τὴν ζωὴν καὶ νὰ ἐκμηδενίσῃ τοὺς πόνους τῆς καὶ νὰ νικήσῃ τὸ φάσμα τοῦ θανάτου. Ἀντιθέτως ὁ πιστός, ὁ συνδεδεμένος μετὰ τοῦ θεανδρικοῦ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ καὶ μετὰ τὸ ἀπολυτρωτικὸν τοῦ ἔργου γίνεται νικητῆς τοῦ κόσμου καὶ τοῦ θανάτου καὶ ἡ ἐνόρασις του καὶ ἡ μυστικὴ του θεωρία πρὸς τὸν θριαμβεύοντα Θεὸν τῆς Ἰστορίας του πληρῶνει τὴν καρδίαν του ἀπὸ καλωσύνης καὶ δικαιοσύνης τὰς ἐλπίδας τῆς ἀθανάτου καὶ αἰωνίου ἀξίας του. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ αἰσιόδοξος πορεία τοῦ πιστοῦ εἰς τὸν κόσμον καὶ ἡ ἀπὸ τῆς δράσεώς του καὶ τῶν δημιουργ-

γιῶν του ἀπαραμειώτος χαρὰ τῆς ζωῆς. Τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι τὸ νόημα τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐντὸς τῶν σχημάτων τοῦ ὠραίου ἑλληνικοῦ πνεύματος, διεφύλαξε τὴν προγονικὴν πίστιν καὶ ἐφώτιζε τὴν ἐκπολιτιστικὴν πορείαν τοῦ ἔθνους.

Ἡ ἀείμνηστος βεβαιόσασα τὴν θρησκευτικὴν τῆς παράδοσιν ἐδέχθη μετὰ ἱκανοποίησιν τὴν ὡς ἄνω σκέψιν καὶ ἐκδηλοῦσα τὴν εὐλάβειάν της καὶ τὴν ἐκτίμησιν της πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πνεύματος ἔδωκε τὴν συμβουλὴν της ὅπως τὸ θέμα τοῦτο γίνῃ ἀντικείμενον εἰδικῆς διαλέξεως.

Αἰωνία ἄς παραμείνῃ ἡ μνήμη τῆς ἐκλεκτῆς Ἑλληνίδος γυναικὸς Σοφίας Σπανοῦδης ἐντὸς τῆς συνειδήσεως τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τῆς Ἑλλάδος.

† Ο ΣΑΜΟΥ ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ

* * *

ΔΑΣΚΑΛΙΣΣΑ ΤΟΥ ΕΝΘΟΥΣΙΑΣΜΟΥ

Γνώριζα τὴν Κυρία Σπανοῦδη ἀπὸ τότε ποὺ γεννήθηκα. Ἡ οἰκογενειακὴ μας σχέση εἶταν πολὺ παλιά. Εἶτανε, στὴν ἀρχή, καθὼς ἄκουσα νὰ λένε, φίλια τοῦ μητρικοῦ μου πάππου καὶ τῆς γιαγιάς μου μετὰ τοὺς γονεῖς της, στὸ Φανάρι τῆς Πόλης, σὲ κάποια μυθικὴ ἐποχὴ ποὺ φαντάζουμαι ὅτι μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ γύρω στὰ 1880. Τὰ παιδιὰ τῶν δύο οἰκογενειῶν ζούσαν ἀδελφωμένα, πήγαιναν στὰ ἴδια σχολεῖα καὶ, σὰ μεγάλωσαν, διασκέδασαν μαζί καὶ τραγουδοῦσανε καντάδες στὶς παλιές, ζεστές κωνσταντινουπολίτικες βεγγέρες.

Ἐπειτα ἡ συντροφιά ἄρχισε νὰ διαλύεται. Οἱ θεῖοί μου ἔφυγαν στὶς Ἰνδίες. Οἱ θεῖες μου παντρεύτηκαν. Ἡ Σοφία πῆγε καὶ σπούδασε χρόνια στὴ Γερμανία, στὸ Παρίσι, ἄκουσε δασκάλους φημισμένους, μορφώθηκε βαθιὰ καὶ πλατιὰ καὶ, σὰ γύρισε, βάλθηκε, ὡς φαίνεται, νὰ καταπλήσσει κάπως τὸ ἀύστηρότατο κωνσταντινουπολίτικο περιβάλλον μετὰ τὰ πελώρια καπέλλα της, ποὺ εἶτανε φορτωμένα πολὺ χρομα λουλούδια καὶ πουλιά, μετὰ τὴν ἀνώτερη μόρφωσή της, μετὰ τὸ δημοτικισμό της, μετὰ τὸ πάθος της γιὰ τὴν τέχνη καὶ μετὰ τὸν ἀσυγκράτητο ρωμαντισμό της. Πολὺ ἐμπιστευτικά, σὰ νὰ εἶτανε κάτι φοβερό, ἡ γιαγιά μου μοῦ μίλησε κάποτε γιὰ τὸ φλόγερὸ εἰδύλλιο τῆς Σοφίας καὶ τοῦ νέου δημοσιογράφου Κωνσταντίνου Σπανοῦδης καὶ γιὰ τὰ κρυφὰ καὶ μυθιστορηματικὰ συναπαντήματά τους σὲ παιητικὲς τοποθεσίες τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Κερατιοῦ Κόλπου. «Ὁ κόσμος μιλοῦσε», μοῦ εἶπε ἡ γιαγιά μου ἀύστηρά, γιατί βέβαια ὅλα αὐτὰ δὲν εἶταν ὅλως διόλου σύμφωνα μετὰ τὴν πατροπαράδοτη πατριαρχικὴ ἐθιμοτυπία

τῶν προξενιῶν καὶ τῶν ἀρραβώνων.

Ἡ μητέρα μου, ποὺ εἶταν ἀπὸ τὰ τελευταῖα παιδιὰ τῆς οἰκογένειας, ἀπόκτησε μετὰ τὴν ρωμαντικὴ μουσικολόγο ἕναν καινούριο δεσμό. Ἐγίνε μαθήτριά της στὸ πιάνο. Ἐξ οὗ, νομίζω, κάποια ἰδιαίτερη συμπάθεια ποὺ μοῦ ἔδειξε ἡ Κυρία Σπανοῦδη σ' ὅλη της τὴ ζωὴ: εἶμουν τὸ παιδί μιᾶς μαθήτριας ποὺ ἀγαποῦσε.

Στὰ παιδικὰ καὶ γυμνασιακὰ μου χρόνια δὲν ἔπαψα ποτὲ νὰ βλέπω σκίτσα της σ' ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ καὶ ν' ἀκούω τριγύρω μου νὰ γίνεται συζήτηση γιὰ τὴν δράση της καὶ τὴν δράση τοῦ ἀντρός της. Ὁ Κωνσταντῖνος Σπανοῦδης εἶχε γίνε, στὴν Πόλη, μιὰ φυσιογνωμία. Εἶταν ἰδρυτῆς καὶ διευθυντῆς τῆς πρωϊνῆς ἐφημερίδας «Πρόοδος» ποὺ ἀντιπροσώπευε πραγματικὰ τὸ φιλοπρόοδο πνεῦμα τοῦ καιροῦ. Εἶταν ἕνας γνήσιος φορέας τῆς ὀρθόδοξης φιλελεύθερης ἰδεολογίας τὴν ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς τοῦ Βενιζελισμοῦ. Συνάμα, γερὸς ὑπερασπιστῆς τῶν ἐθνικῶν δικαίων ἀπέναντι στοὺς Τούρκους καὶ ἀπέναντι στοὺς Συμμάχους. Στὸς ἰδεολογικοὺς αὐτοὺς ἀγῶνες, ἡ Κυρία Σπανοῦδη, χωρὶς νὰ παραμελεῖ τὸ κύριο ἔργο της ποὺ εἶτανε πάντα ἡ μελέτη καὶ ἡ διδασκαλία τῆς μουσικῆς, εἶχε δώσει τὴν ψυχὴ της. Γιατὶ ἡ ψυχὴ της εἶτανε μεγάλη καὶ χωροῦσε πολλὰ ἰδανικά: τὸ ἔθνος πρὶν ἀπ' ὅλα, τὴ φωτεινὴ μορφή τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, τὸ ζωογόνο κίνημα τοῦ δημοτικισμοῦ, τὴ μουσικὴ, τὴ λογοτεχνία καὶ καθετὶ ὠραῖο καὶ ὕψηλό. Καὶ τὰ τάλαντά της εἶτανε πολλὰ καὶ πληθωρικά καὶ ἔγραφε, μετὰ τὴν ἴδια εὐκολία, τὴν ἴδια ἀρμοδιότητα καὶ τὸ ἴδιο ζωντανό, πλούσιο καὶ πολλὰς φορὲς λαμπρὸ ὕφος, γιὰ τὴν τέχνη, γιὰ τὰ γράμ-

ματα, για την εκπαίδευση, για τὰ ταξίδια της και για τὰ προβλήματα της πολιτικής. Σπάνια ἢ ἑλληνική δημοσιογραφία εὐτόχησε νὰ διαθέτει τέτοιες πέννες.

Ἦρθαν κατόπι μέρες σκοτεινές και ξαναβρεθήκαμε, παλαιοὶ και νέοι και παιδιά, πρόσφυγες, στὰ ξενοδοχεῖα τῆς Ἀθήνας, ἀπροσάρμοστοι και παραζαλισμένοι. Πρωτοετῆς φοιτητής, τὸ χειμῶνα τοῦ 1922 — 23, πήγαινα συχνὰ στὸ ξενοδοχεῖο Μινέρβα, στὴν ὁδὸ Σταδίου, κι ἔβλεπα τὴ γιαγιά μου και τὴν Κυρία Σπανοῦδη ποὺ συνέχιζαν ἐκεῖ τὴν παλιά τους παρέα και τίς παλιές τους διαφωνίες. Λίγους μῆνες ὕστερα ἀπὸ τὴν Καταστροφή, ὁ τόνος τῆς Κυρίας Σπανοῦδη εἶχε ξαναγίνει ἀγωνιστικός: «Θὰ κάμουμε! Θὰ δείξουμε! Θὰ διορθώσουμε! Θὰ σώσουμε! Ἐσεῖς οἱ νέοι! Ἐσὰς περιμένουμε! Ἐμπρός!» Ζάρωνα ντροπαλὸς σὲ μιὰ γωνιὰ τοῦ σκοτεινοῦ σαλονιοῦ τοῦ ξενοδοχείου και δὲ μιλοῦσα.

Ἀληθινὰ — τώρα τὸ συλλογίζουμαι — ἡ Κυρία Σπανοῦδη δὲν ὑπῆρξε πρόσφυγας ποτέ. Πῆρε τὸν ἀέρα τῆς Ἀθήνας μονομιᾶς, ριζώσε σὰ νὰ εἶχε ἐδῶ δικαίωματα παλιά και ἀπαράγραφα, ἐπιβλήθηκε ἀπόλυτα σ' ὄλους τοὺς κύκλους, ἔγινε μιὰ φυσιογνωμία τῆς Ἀθήνας, μιὰ φωνὴ ποὺ ἐξέφραζε ἀύθεντικά τὴν κοινὴ γνώμη τῆς Ἀθήνας. Ὁ Κωνσταντῖνος Σπανοῦδης δὲν μπόρεσε νὰ ριζώσει και ν' ἀρχίσει μιὰ καινούρια δημιουργικὴ δράση. Ἐμεινε ὡς τὸ θάνατό του, στὰ 1941, ἕνας ξερριζωμένος, ἕνας νοσταλγὸς, ἕνας ἀνθρώπος ποὺ ἀνῆκε σ' ἕναν ἄλλο τόπο και σὲ μιὰν ἄλλη κοινωνία, σ' ἕναν κόσμον ποὺ εἶχε περάσει, στὸ μέγαλον, Ἀλύτρωτον Ἑλληνισμό τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Μὰ ἡ Κυρία Σπανοῦδη κατάχτησε τὴν Ἀθήνα κι ἔγινε ἕνα μαζί της μὲ μιὰν εὐκολία ἀληθινὰ καταπληχτική. Τριάντα ὀλόκληρα χρόνια ἢ γυναίκα αὐτὴ ὑπῆρξε ἐδῶ ἕνα κέ ν τ ρ ο ζ ω ῆ ς — μιὰ μορφή ἀπὸ τὴν ὁποία ἐκπορευόντανε συνεχῶς ρεύματα, ἐπιρροές, ζυμώσεις, σταδιοδρομίες. Ὅποιος θελήσει ποτὲ νὰ γράψει τὴν κοινωνικὴ και καλλιτεχνικὴ ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς πρωτεύουσας στὴν περίοδο αὐτὴ δὲν εἶναι δυνατό ν' ἀγνοήσει τὴ γραφικὴ και τόσο ἀξιαγάπητη παρουσία της.

Εἶταν και κάτι ἀκόμα, κάτι πολύτιμον και μοναδικὸ και ποὺ δὲ θὰ ξαναγίνει. Ὅπως ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης εἶτανε μιὰ ζωντανή, ἀμίμητη ἔκφραση τῆς ψυχῆς και τοῦ πνεύματος τῶν ἀνθρώπων τοῦ Εἰκοσιένου κι ὅταν κουβέντιαζες μιὰ-δυὸ ὧρες μαζί του εἶχες ὕστερα τὸ αἶσθημα πὼς ταξίδεψες πραγματικὰ στὴν Ἑλλάδα τοῦ Καραϊσκάκη—ἔτσι κι ἡ Κυρία Σπανοῦδη εἶτανε μιὰ ἔκφραση τοῦ παλαιοῦ ρομαντισμοῦ τῆς Εὐρώπης. Μίλησα παραπάνω γιὰ τὴν ἀνώτερη μόρφωσή της, μὰ ἡ διατύπωση αὐτὴ μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπατηλή.

Ἡ σοφία της δὲν εἶτανε ξερὴ γνώση. Εἶτανε βίωση και μάλιστα βίωση ὀλόψυχη, γεμάτη παλμὸ και περιπάθεια. Ὁ ἀγγλοσαξονικὸς κόσμος νομίζω πὼς τῆς εἶτανε κλειστός. Μὰ εἶχε ἀφομοιώσει τὴ ρομαντικὴ παράδοση τῆς Γερμανίας, τῆς Γαλλίας και τῆς Ἰταλίας σὲ σημείον ποὺ δὲν ἔχω ξανασυναντήσει στοὺς κύκλους τῶν Ἑλλήνων λογίων και καλλιτεχνῶν. Αὐτὸς εἶταν ὁ καλλιτεχνικὸς τῆς κόσμος: ἡ ρομαντικὴ ἠπειρωτικὴ Εὐρώπη τῶν μεγάλων μουσουργῶν και ποιητῶν. Καὶ τὸν κόσμον αὐτὸν τὸν ζοῦσε τόσο βαθιὰ και τόσο ἔντονα ποὺ ἡ κουβέντα της, σὰν εὕρισκε ἀνταπόκριση, γινότανε ἀληθινὴ μύηση.

Μὰ ἡ μεγαλύτερὴ της ἀξία εἶτανε, νομίζω, ἡ ἐντελὴς ἐξαιρετικὴ ἱκανότητά της γιὰ ἐνθουσιασμό, ἱκανότητα ποὺ δὲ μειώθηκε ποτὲ ὡς τὸ θάνατό ποὺ τὴ βρῆκε σὲ ἡλικία ἑβδομήντα τεσσάρων χρονῶν. Ὁ ἐνθουσιασμός εἶτανε τὸ κύριον χαρακτηριστικὸ τῆς προσωπικότητάς της. Τὴ γέμιζε και τὴ συνέπαιρνε ἀκατάπαυστα και τὸν ἐξόδευε ἀφρόντιστα, γενναϊόκαρδα, σὰν πλούσιος, ἀνοιχτοχέρης ἀρχοντας ποὺ χαίρεται νὰ χαρίζει τ' ἀγαθὰ του. Δὲν τῆς ἔλειπε καθόλου ἢ κριτικὴ ὀξυδέρκεια, δὲν τῆς ἔλειπε κι ἡ αὐστηρότητα σὰν πίστευε πὼς εἶταν ἀνάγκη. Μὰ ὁ ἐνθουσιασμός ἔδινε τὸν τόνο στὴ ζωὴ της και στὴ δουλειά της, ἐνθουσιασμός γιὰ ἔργα, γιὰ ἰδέες, γιὰ πράξεις, γιὰ πρόσωπα, γιὰ κάθε εἶδος πρόσωπα, γιὰ πολιτικούς, γιὰ συγγραφεῖς, γιὰ μουσικούς, γιὰ ἀνθρώπους τοῦ θεάτρου ἢ ἀπλῶς και μόνο γιὰ πρόσωπα γοητευτικά ποὺ δὲν εἶχανε καμιάν ἄλλην ιδιότητα ἐξὸν ἀπὸ τὸ προσωπικὸ θέλητρό τους. Δὲν μπορούσε νὰ ζήσει χωρὶς νὰ ἐνθουσιάζεταί γιὰ κάτι ἢ γιὰ κάποιον. Πήγαινε γυρεύοντας. Κι ὅταν εὕρισκε αὐτὸ ποὺ ἤθελε, δηλαδὴ κάτι ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ τ' ἀγαπήσει, νὰ τὸ πιστέψει, και νὰ διακηρύξει τὸν ἐνθουσιασμό της γι' αὐτό, εἶταν εὐτυχισμένη — εὕρισκε, θαρρεῖς, τὸν προορισμό της.

Τ' ἀποτελέσματα τοῦ συναισθηματικοῦ πληθωρισμοῦ της τὰ ξέρει ὁ καθένας. Βέβαια ἔπεσε συχνὰ στὴν ὑπερβολὴ και μπορεῖ νὰ ἔκαμε λάθη. Μὰ ἀνακάλυψε και ἐπέβαλε ἀξίες ποὺ ἴσως θ' ἀργούσανε πολὺ νὰ καθιερωθοῦν, θέρμανε πολλοὺς ἀνθρώπους στὴ δουλειά τους και στὴ ζωὴ τους, ἔσωσε ἄλλους ποὺ κινδυνεύανε νὰ χαθοῦνε, προώθησε σταδιοδρομίες και, ἐπιτέλους, ἔδωσε στοὺς Ἕλληνες ἕνα παράδειγμα. Γιατὶ οἱ Ἕλληνες — και κυρίως, βέβαια, ἐννοῶ ἐδῶ ἐκείνους ποὺ θέλουνε νὰ καταγίνονται μὲ τὰ πράγματα τοῦ πνεύματος και τῆς τέχνης — εἶναι ἀνθρώποι μὲ πλῆθος ἀρετῆς, ἱκανότητες, εὐφυΐες και τάλαντα, μὰ τὸ τάλαντο τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοὺς λείπει, τίς περισσότερες φορές, σὲ σημείον ἀποκαρδιωτικό. Κι εἶναι

κρίμα γιατί αυτή ή έλλειψη φτωχαίνει πολύ τή ζωή τους, τήν άτομική όσο και τήν όμαδική. Η Σοφία Σπανούδη όπηρξε μία δασκάλισσα του ένθουσιασμού στην Ελλάδα κι ός έλπίζουμε πώς τό δίδαγμα δέ θά πάει χαμένο.

Η προσωπική όφειλή μου στή μνήμη της είναι μεγάλη. Από τότε πού τόλμησα ν' άρχισω νά δημοσιεύω τά νεανικά μου γραψίματα, δέν έπαψε νά μ' ένισχύει και

νά τονώνει τήν άυτοπεποίθησή μου και τήν όρεξή μου για πνευματική έργασία και δράση. Δέν είναι μικρό δώρο μία τέτοια συμπαράσταση για έναν πρωτόβγαλτο νέο πού δέν ξέρει ακόμα πού βρίσκεται και τί του γίνεται. Η άδιάκοπη ένθάρρυνσή της κι ή προφορική της κριτική, πάντα σοφή και διεισδυτική, με βοήθησαν σε δ,τι καταπαιάστηκα. Κι ή άγάπη της θά μου μείνει άλησμόνητη.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ

* * *

ΕΝΑΣ ΑΓΩΝΑΣ ΚΑΙ ΜΙΑ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

Έμαθα τό θάνατό της στις όχτώ τό βράδι. Κι ός τις έννιά και μισή έπρεπε νά είναι τά χειρόγρατά μου στο τυπογραφείο τής πρωϊνής έφημερίδας πού συνεργάζομαι. Δέν έδωσα, λοιπόν, σ' αυτά τά χειρόγραφα παρά τή συγκίνηση μου, τό δυνατό ξάφνιασμα. Άλλά και τώρα πού ύπογράφω, για δεύτερη φορά, τά ίδια χειρόγραφα, δέν έχω ν' αλλάξω τίποτα. Μόνο νά προσθέσω. Νά προσθέσω όσα άλλα τής άναγνωρίζουν οί συνάδελφοί της, οί αντίπρόσωποι του μουσικού μας κόσμου.

Μας άποχαιρέτησε, — έλεγα, — ακόμα, ένας έργάτης του πνεύματος, πού πολύ έμόχθησε για τόν γενικότερο πολιτισμό του τόπου μας. Γιατί ή Σοφία Σπανούδη δέν ήταν μόνο ή μουσικοκριτικός με τήν έγκυρη γνώμη, με τή μοναδική εύγλωττία, με τήν ευρύτατη επίδραση και τή σπάνια μαχητικότητα όταν τό καλούσε ή ανάγκη. Η προσφορά της στην έλληνική ζωή είχε πολύ μεγαλύτερη σημασία. Περισσότερο από πενήντα χρόνια, στην Πόλη και στην Άθήνα, στάθηκε μία πρωτοπόρος στα Γράμματα και στην τέχνη των ήχων και σπατάλησε τόν έαυτό της όσο λίγοι τής γενεάς της, τής γενεάς του Μανώλη Καλομοίρη και των μουσουργών πού θέλησαν νά θεμελιώσουν άληθινά έλληνική μουσική.

Πληθωρική ήταν ή παρουσία της όπου κι άν έδινε τις δυνάμεις της. Είχε ένθουσιασμούς, είχε πεποιθήσεις στερεές και άκατάλυτες, είχε πλήρη τεχνική κατάρτιση και σπάνια πνευματική καλλιέργεια. Κι όλ' αυτά τά αξιοποιούσε με μιάν ίκανότητα, πού δέν πιστεύω νά τήν έχει κανένας άλλος συνάδελφός της: "Ηξαιρε ή Σοφία Σπανούδη νά γράφει, νά κάνει άναγνωσμα τό μελέτημα ή τή μουσικοκριτική της και νά κρατάει κοντά της τόν άναγνώστη. Μ' έναν τόνο ύψηλό, κάποτε με τήν ύπερβολή, ποτέ όμως χωρίς κριτικό

πνεύμα. Η φράση της έτρεχε, άν και φορτωμένη συχνά από πολλά ευηχα έπίθετα, ό λόγος της ήταν καλά οργανωμένος κ' έρμήνευε δ,τι ήθελε νά έπιβάλλει, έδινε χρήσιμα μαθήματα από τις στήλες των έφημερίδων και στις σελίδες των περιοδικών, άφύπνιζε. Οί ειδικοί θά βαθμολογήσουν τήν κριτική προσφορά τής Σπανούδη. Και θά πούν, ακόμα, πόσο έργάστηκε για τή διαμόρφωση τής μουσικής ζωής στον τόπο μας είτε ως καθηγήτρια στα ώδεία μας είτε ως σύντροφος στους δύσκολους αγώνες των συνθετών μας, είτε ως μέλος των συμβουλίων τής Έθνικής Λυρικής Σκηνής και άλλων μουσικών ίδρυμάτων.

Οί ειδικοί θά πούν και άλλα πολλά. Άλλά κ' έγώ δέν μπορώ παρά νά σημειώσω πόσο κοντά τους τήν αίστάνθηκαν και οί πνευματικοί μας άνθρωποι, οί λογοτέχνες τής γενεάς της, ακόμα και οί νεώτεροι, και πόσο λογάρισε τις ύπηρεσίες της ό Δημοτικισμός. Η Σπανούδη βρέθηκε άνάμεσα στα πρωτοπαλίκαρα τής γλωσσικής έπαναστάσεως με ένθουσιασμό, με γνώση, με συνείδηση πνευματικού έργάτη πού ξαίρει τί θέλει και πώς πρέπει νά τό κερδίσει. Έζησε πλάι στους πρώτους του καιρού της. Κι από τό δικό της βήμα, πού πάντα είχε μεγάλο άκροατήριο, έδίδαξε με απλότητα και πειστικότητα. Ο ένθουσιασμός της για τόν Παλαμά ήταν ώφέλιμος. Και ή άγάπη της για τό έργο του Σικελιανού δέν έλαττώθηκε ούτε στις πιό σκοτεινές ήμέρες πού πέρασε ό ποιητής.

Είναι ώραίο νά σε διεκδικούν πολλοί στή ζωή. Είναι όμως σπάνιο νά σε διεκδικούν περισσότεροι άπάνω από τό φέρετρό σου. Κι αυτό άκριβώς έγινε με τή Σοφία Σπανούδη: τή μουσικοκριτική, τήν καθηγήτρια, τή δημοτικίστρια, τή δημοσιογράφο.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

* * *